

Zümrüd PAŞAYEVA
AMK-nın baş müəllimi

SÜLEYMAN ƏLƏSGƏROVUN “VƏTƏNİMDİR” QƏZƏL-ROMANSININ BƏZİ ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

***Xülasə:** Təqdim olunmuş məqalədə XX əsrdə yaşamış görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Süleyman Ələsgərov yaradıcılığına nəzər yetirilir. Burada əsas diqqət bəstəkarın “Vətənimdir” qəzəl-romansına yönəldilir. Romansın üslub xüsusiyyətləri barədə informasiya verilir.*

***Açar sözlər:** Süleyman Ələsgərov, bəstəkar, yaradıcılıq, qəzəl-romans, “Vətənimdir”*

Qarabağ xüsusilə Şuşa şəhəri Azərbaycanın musiqiyə, nəğməyə, muğamata köklənmiş ürəyi hesab olunur. Əbəs yerə deyil ki Şuşa şəhərini musiqi və poeziya beşiyi adlandırırlar. Qafqazın konservatoriyası hesab olunan bu şəhər tək Azərbaycan mədəniyyətinə deyil, həm də Şərqi mədəniyyətinə özünəməxsus yaradıcılığı ilə seçilən bəstəkarlar bəxş etmişdir. Onlardan biri də görkəmli bəstəkar Süleyman Ələsgərov olmuşdur.

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən əsası qoyulmuş milli bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndəsi, Azərbaycan SSR xalq artisti, professor, Azərbaycan SSR Dövlət Mükafatı Laureatı, Süleyman Ələsgərov XX əsrdə yaşayıb yaratmış, musiqi sənətinə öz dəyərli töhfəsini vermiş bəstəkarlarımızdan biridir. O, respublikamızın musiqi həyatında aktiv iştirak edib, gözəl nümunələr yaradan sənətkarlardandır. Müxtəlif janrlarda maraqlı musiqi nümunələri yaratmış bəstəkarın yaradıcılığına aşağıdakı əsərlər daxildir: “Bayatı-Şiraz” simfonik muğamı, yeddi simfonik poema, suitalar, konsertlər, tar ilə xalq çalğı alətləri orkestri üçün üç konsert, violonçel, fortepiano və simfonik orkestr üçün “İkili” konsert, kanon üçün “Daimi hərəkət”, simli orkestr üçün “Pyes”, kamança və simli alətlər üçün “Tarantello”, “Bayram müqəddiməsi”, “Vətən və gənclik” simfoniyları, 11 operetta: “Məhəbbət gülü”, “Ulduz”, “Özümüz bilərik”, “Milyonçunun dilənçi oğlu”, “Sevindik qız axtarır”, “Hardasan ay subaylıq”, “Olmadı elə, oldu belə”, “Həmişəxanım”, “Gurultulu məhəbbət”, “Hərənin öz ulduzu”, “Subaylarınızdan görəsiz”, “Bahadır və Sona” və “Solğun çiçəklər” operaları, çoxlu sayda mahnı və romanslar və s.

Süleyman Ələsgərovun əsərləri lakonikliyi, aydınlığı, musiqisinin gözəlliyi və bədii təfəkkürü ilə hər zaman seçilir. Mövzuların geniş təcəssümü, emosionallıq, dərin ifadəyə məxsus musiqi, fikir aydınlığı və bu nüansların milli incəsənət ənənələrinə söykənərək dinləyiciyə məntiqli şəkildə çatdırılması bəstəkar yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Əsərlərindəki lirik melodiya bolluğu, xalqilik, emosi-

ya və janr aydınlığı bəstəkar musiqisinə xüsusi bir rəngarənglik gətirir. Eyni zamanda bəstəkarın folklor musiqisinə yanaşması və üslub zövqü də özünəməxsus şəkildədir. Demək olar ki, bu yanaşma xalq musiqi ruhu onun bütün əsərlərində özünü göstərir. Onun musiqisində muğamlarımızın avazı, döyüşkən cəngilərin harayı, həzin nəğmələrimizin ahəstə zümzüməsi, odlu rəqslərin oynaq ritmləri, aşiq musiqisinin həyatsevər ruhu yaşayır, səslənir.

Bəstəkar xalq musiqisinin səciyyəvi məqam, intonasiya dönmələrini, ritmik naxışlarını, janr əlamətlərini böyük məharətlə fərdi üslub konsepsiyasına daxil edir. Süleyman Ələsgərov folklor musiqisinə müraciət edərək əsərlərinə yeni bir nəfəs vermişdir. Bəstəkar təfəkkürünün əbədiliyi, onun milli musiqimizin səciyyəvi qanunlarını öndə saxlaması, xalq musiqisinə xas olan mahiyyəti məharətlə üzə çıxarmasıdır.

Süleyman Ələsgərov yaradıcı fəaliyyəti dövründə qəzəl-romans janrına müraciət etmişdir. Belə ki, XII əsrin görkəmli şairi N.Gəncəvinin sözlərinə “Sərvi xuramanım mənəm”, XV əsr görkəmli şairi M.Füzulinin sözlərinə “Vətənimdir” deyilənlərə misal ola bilər. Azərbaycanın görkəmli şairi M.Füzulinin vəfatının 400 illiyi münasibəti ilə yazılmış “Vətənimdir” qəzəl-romansı Azərbaycanın bir sıra görkəmli ifaçıları tərəfindən ifa edilmişdir: Azərbaycan peşəkar vokal sənətinin banisi, xalq artisti Bülbül, Əməkdar artist Yaşar Səfərov və digərləri.

Qəzəl-romansın poetik mətni aşağıdakı kimidir:

Pənbeyi-dağı-cünun içrə nihandır bədənəm,

Diri olduqca libasım, ölsəm kəfənim.

Canı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dil!

Nə niza eyləyəlim, ol nə sənindir nə mənəm.

Edəməm tərək, Füzuli, səri-kuyin yarı,

Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Süleyman Ələsgərov yaradıcılığında vətən mövzusu daim aktual mövzulardan biri kimi çıxış etmişdir. 1980-ci illərin sonlarına doğru bu mövzu bir çox Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında olduğu kimi, Süleyman Ələsgərov yaradıcılığında da aktual olmağa başladı. Ölkədə baş verən hadisələr, Birinci Qarabağ müharibəsi bəstəkarın əsərlərinin tematikasına da təsir etmişdi. Bu dövrlərdə Süleyman Ələsgərov “Hardasan igid oğlan”, “Biz qələbə çalmalıyıq”, “Gənclik marşı”, “Əsgər marşı”, “Yürüş mahnısı”, “Bu torpağa bağlıyıq”, “Bura Vətəndir”, “Güllələnən abidələr”, “Azərbaycan polisi”, “Bakı-Ankara” və s. kimi mahnıları qələmə alaraq öz vətəndaş mövqeyini ortaya qoymuş oldu.

“Vətənimdir” qəzəl-romansı çahargah məqamında yazılmışdır. Vurğulamaq lazımdır ki, Əhməd Bakıxanov çahargah məqamının müharibə, döyüş ruhunu əks etdirdiyini vurğulamışdır [2. s.78]. Təsadüfi deyil ki, məhz bu səbəbdən melodiyanın inkişafı hərəkəti zamanı art2. intervalının şahidi oluruq. Qəzəl-romansın daha bir özəlliyi burada poetik mətnlə melodiyanın ahəngdarlığı, bir-birilə uzlaşması ilə bağlıdır. Belə ki, sözlər və musiqi bir-birini tamamlayaraq vahid şəkildə səslənir.

Sadə 3 hissəli formada yazılan qəzəl-romansın hissələri dövr formasında yazılmışdır. Bəstəkar sadə 3 hissəli formanın orta hissəsində yeni mövzudan istifadə etmişdir. Qəzəl-romansın forma etibarı ilə sxemi belədir: ABA. Romans janrı üçün xarakterik olan sadə 3 hissəli forma 13 xanəlik giriş ilə başlanır. Piano alətində səslənən musiqi həzin və bir qədər təlaşlıdır. Yüksək registrdə səslənən giriş minor tonallıqda səslənir. *Moderato con topo* tempində səslənən melodiya 6/8 ölçüsündə ifa edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, burada sol əlin ifasında durğunluğun şahidi oluruq. Lakin D funksiyasının təkrar verilişi melodiya zənginlik qatmış olur. Melodiya özü isə dalğavari şəkildə inkişaf etdirilir.

Nümunə 1.

Moderato con moto

F-no

p

f

The image shows a musical score for a piano piece. It consists of two systems of staves. The first system has a treble clef staff with a melodic line and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment. The tempo is marked 'Moderato con moto'. The first system starts with a piano (*p*) dynamic. The second system continues the piece, with a forte (*f*) dynamic marking. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 6/8.

Qəzəl-romansın birinci hissəsi “Pənbeyi-daği-cünun içrə nihandır bədənim” sözləri ilə başlanır. Melodiya x4 intervalına sıçrayış ilə başlayır. Ümumiyyətlə, birinci hissədə x4 və x5 intervallarına müntəzəm olaraq sıçrayışlar edilir. Sinkopalı ritmin üstünlük təşkil etdiyi birinci hissə sadə kvadrat period formasındadır.

Nümunə 2.

Oxumaq.

Pən-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dır bə- də- nim,

di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.

The image shows a musical score for a vocal piece with piano accompaniment. It consists of two systems of staves. The first system has a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Oxumaq.' (Allegretto). The lyrics are in Azerbaijani. The piano accompaniment is in the bass clef. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 6/8.

16 xanədən ibarət olan birinci hissə təkrar iki cümlədən ibarətdir: $8x+8x$ ($a+a^1$). Burada təkrar quruluşlu period üçün xas olan harmoniyadan istifadə olunur. Belə ki, birinci cümlə T-D, ikinci cümlə isə D-T ilə tamamlanır.

Qəzəl-romansın orta hissəsi (B) iri həcmli period formasında təqdim edilmişdir (28 xanə). Burada cümlələr bir qədər dəyişilmiş və inkişaf edilmiş şəkildə təqdim edilir. Təkrar zamanı ikinci böyük cümlə genişlənmiş şəkildə təqdim edilir. Birinci cümlə 8 xanə olmaqla $a+a^1$ ibarələrindən ibarətdir. Cümlənin sonuna doğru yuxarı registrdə passajların şahidi oluruq. İkinci cümlə isə birinci cümlə ilə müqayisədə daha gərgin və ritmik cəhətdən daha mürəkkəbdir. Bu cümlə “Edəməni tərki Füzuli” sözləri ilə başlayır. 16 xanədən ibarət ikinci cümlə isə iki ibarətdən əmələ gəlir: $a+a$. Melodiyada aşağı doğru hərəkət edən sekvensiyanın şahidi oluruq.

Nümunə 3.

Tempo I

E- də- mən tər-ki, Füz-ü- li, sə- ri- ku- yin ya- rın,

Tempo I

və- tə- nim- dir, və- tə- nim- dir, və- tə- nim- dir, və- tə- nim.

Birinci və ikinci hissələr arasında fərq faktura baxımında da nəzər çarpır. Belə ki, orta yəni ikinci hissə daha mürəkkəb quruluşlu faktura ilə təqdim edilir. İkinci xanənin sonunda isə dörd xanəli instrumental bağlayıcı mövzu səslənir. İbarə sanki ikinci və üçüncü hissələri bir-birinə yaxınlaşdırır. *ff* səslənən bağlayıcı instrumental hissədə D tonallığına yönəlmə baş verir. Bu isə öz növbəsində reprizaya hazırlıq mərhələsini təşkil edir.

Nümunə 4.

Sonuncu yəni üçüncü hissə dinamik reprizadır. Mövzunun açılışında bu xüsusi önəm kəsb edir. Baş vermiş inkişaf nəticəsində struktur genişlənməsinin şahidi oluruq. Melodiya inkişafı D tonallığında həyata keçirilir. Deyilənlərlə yanaşı reprizada birinci və ikinci hissələrlə müqayisədə harmoniya daha mürəkkəb şəkildə təqdim edilir. Burada faktura, ritm və temp dəyişikliyi diqqəti cəlb edir. Bu isə öz növbəsində dinamik reprizanın başlıca özəlliklərindən biridir.

Süleyman Ələsgərovun “Vətənimdir” qəzəl-romansına çağdaş dövrdə müxtəlif konsert salonları ilə yanaşı, tədris prosesində də müraciət edilir. Bu romansda ifaçı tam şəkildə öz istedad və bacarığını nümayiş etdirə bilər.

ƏDƏBİYYAT:

1. Babayev E.Ə. Süleyman Ələsgərov. B.: 1992, 26 s.
2. Bakıxanov Ə.M. Ömrün sarı simi. Məqalələr və xatirələr. Tərtibçilər: T.Bakıxanov və M.Bakıxanov. B.: İşıq, 1985, 78 s.
3. Xəlilov V.C. Bəstəkar Süleyman Ələsgərov. B.: İşıq, 1985, 72 s.
4. Xəlilov V.C. İlhamını xalqdan alan bəstəkar. Ömür yollarında. Bakı: Nərgiz, 2012, 158s.
5. Təhmiraz S. Unudulmaz Süleyman Ələsgərov // Konservatoriya jurnalı, №2, mart-aprel, Bakı, 2009, səh.229-238
6. Qafarova M.A. Süleyman Ələsgərov – 80 [URL:http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?i](http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?i)

Zumrud PASHAYEVA

Senior lecturer of ANC

SOME STYLE CHARACTERISTICS OF SULEYMAN ALASGAROV'S GAZEL-ROMANCE “VATANIMDIR”

Summary: *The presented article examines the creativity of Suleyman Alasgarov, an outstanding Azerbaijani composer of 20th century. Here, the main focus is on the composer's gazel-romance “Vatanimdir” and its stylistic features.*

Keywords: *Suleyman Alasgarov, composer, creativity, gazel-romance, “Vatanimdir”*

Зумруд ПАШАЕВА

Старший преподаватель в АНК

НЕКОТОРЫЕ СТИЛОВЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГАЗЕЛЬ-РОМАНСА СУЛЕЙМАНА АЛЕСКЕРОВА «ВЕТЕНИМДИР»

Резюме: *В представленной статье рассматривается творчество азербайджанского композитора XX века - Сулеймана Алескерова. Основное внимание уделяется газель-романсу композитора «Ветенимдир», его стилистическим особенностям.*

Ключевые слова: *Сулейман Алескеров, композитор, творчество, газель-романс, «Ветенимдир»*

Rəyçilər:

AMK-nın professoru Azər Zeynalov
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Fazilə Nəbiyeva